

Aleksander Gierymski

Witold Pruszkowski,
Portret Aleksandra Gieryskiego,
ok. 1889, olej na płótnie,
53 × 41 cm

Witold Pruszkowski,
Portrait of Aleksander Gieryski,
ca. 1889, oil on canvas,
53 × 41 cm

Aleksander Gierymski

BOSZ

*Tekst i wybór reprodukcji /
Text and selection of reproductions*

Stefania Krzysztofowicz-Kozakowska

Spis treści / Table of Contents

- 7 *Wstęp / Introduction*
- 33 *Obrazy i szkice olejne / Oil Paintings and Studies*
- 139 *Rysunki i pozostałe techniki / Drawings and Other Media*
- 167 *Kalendarium / Timeline*
- 183 *Źródła i autorzy reprodukcji / Sources and Authors of Reproductions*

„[Aleksander Gierymski był]
przede wszystkim i jedynie
wielkim poetą światła,
uganiającym się
niezmordowanie i aż rozpacznie za
samą światła istotą”.

Zenon Przesmycki¹

“[Aleksander Gierymski was]
above all and only
a great poet of light,
chasing
tirelessly and even desperately
the mere essence of light.”

Zenon Przesmycki¹

¹ Z. Przesmycki, *Aleksander Gierymski (zamiast nekrologu)*, cyt. za: *Z dziejów polskiej krytyki artystycznej i teorii sztuki*, t. II, s. 307.

² S. Witkiewicz, *Aleksander Gierymski*, Lwów 1903, s. 3.

³ Tamże, s. 6.

⁴ Tamże, s. 167.

⁵ Tamże, s. 38.

¹ Z. Przesmycki, *Aleksander Gierymski (zamiast nekrologu)*, qtd. in: *Z dziejów polskiej krytyki artystycznej i teorii sztuki*, vol. II, p. 307.

² S. Witkiewicz, *Aleksander Gierymski*, Lviv 1903, p. 3.

³ Ibid, p. 6.

⁴ Ibid, p. 167.

⁵ Ibid, p. 38.

Złożoną, bogatą w eksperymenty artystyczne twórczość uprawiał Aleksander Gierymski, młodszy brat Maksymiliana. Życie jego, zdaniem Stanisława Witkiewicza, stało się „jednem z najniezwyklejszych, najsamotniejszych i najbardziej męczących istnień”². Był czynny, energiczny, a równocześnie paraliżował go samokrytycyzm i mania prześladowcza; był samotnikiem pragnącym kontaktu z ludźmi, od których uciekał i których równocześnie obrażał. Jak pisał wspomniany Witkiewicz, Gierymski był człowiekiem „o twarzy bladej, prawie zielonawej, szeroko otwartych, jasnych szaroniebieskich oczach i boleśnie zaciętych ustach [...]”³. O sobie mówił: „Gęba sobacza [podkr. oryg.], ale mam oczy dobre”⁴. Był nieustającym, szukającym dla siebie miejsca wędrowcem, co tak komentował: „Mnie łatwo jest być emigrantem, nie biorę żadnego prawie bagażu ze sobą. Im więcej mam sił, tem więcej widzę pustkę, jaką koło siebie zrobiłem”⁵. Ostatecznie doszedł do granic depresji.

W 1867 roku uczył się przez kilka miesięcy w warszawskiej Klasie Rysunkowej pod kierunkiem Rafała Hadziewiczza, by następnie w latach 1868–1872 studiować

Complex art, rich in experiments, was the domain of Aleksander Gierymski, Maksymilian’s younger brother. According to Stanisław Witkiewicz, his life became “one of the most miserable, lonely and torturous lives”². He was active, full of energy, and at the same time paralysed by self-criticism and paranoid delusion; he led a solitary life but desired contact with others, whom he shunned and insulted at the same time. As Witkiewicz wrote, Gierymski was a man “with a pale, nearly greenish face, wide-open, bright grey-blue eyes and painfully fierce lips [...]”³. He used to say about himself: “I have a dog’s face [emphasis in orig.], but kind eyes.”⁴ He was a relentless nomad searching for his own self, which he commented on: “It is easy for me to be a migrant; I take hardly any luggage with me. The more energy I have, the more clearly I can see the void that I have made around myself.”⁵ Eventually, he reached the limits of depression.

For a few months in 1867, Gierymski attended the Drawing Class in Warsaw taught by Rafał Hadziewicz; then between 1868–1872, he studied at the Munich Academy under Johann Georg Hiltensperger, Alexander

⁶ Tamże, s. 25.

⁷ A. Ryszkiewicz, „Ignacy Korwin Milewski, „Art & Business” 1997, nr 9, s. 69–71.

⁸ List A. Gierymskiego do A. Sygietyńskiego, [w:] *Maksymilian i Aleksander Gierymscy. Listy i notatki*, oprac. J. Starzyński, H. Stępień, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1973, s. 291.

⁹ List A. Gierymskiego do A. Sygietyńskiego, [w:] tamże, s. 302–303.

⁶ Ibid, p. 25.

⁷ A. Ryszkiewicz, „Ignacy Korwin Milewski”, [in:] *Art & Business* 1997, no. 9, pp. 69–71.

⁸ Letter from A. Gierymski to A. Sygietyński, [in:] *Maksymilian i Aleksander Gierymscy. Listy i notatki*, eds. J. Starzyński, H. Stępień, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk 1973, p. 291.

⁹ Letter from A. Gierymski to A. Sygietyński, [in:] Ibid, pp. 302–303.

w akademii monachijskiej u Georga Hiltenspergera, Alexandra Strähubera, Hermann Anschütza i Karla Piloty’ego. Jego życie artystyczne było ciągłą wędrówką: Weronę, Wenecję, Trydent, Tyrol, Monachium, Warszawa, Rzym, Paryż, Palermo, Amalfi.

Studiując w Monachium, oczywiście bywał ze swoim bratem Maksymilianem w słynnej pracowni Józefa Brandta, lecz – jak zauważył Stanisław Witkiewicz: „żył materyalnie z bratem, ze Sztabem, w istocie jednak nie należał ściśle ani do jednej, ani do drugiej grupy. [...] był tylko młodszym bratem, był Olesiem Gierymskim [podkr. oryg.]”⁶.

Pracuje nad wyzwoleniem się spod akademizmu, czego przykładem jest *Hamlet* oraz *Kupiec wenecki* – poprawne kompozycyjnie obrazy potwierdzają doskonałe przygotowanie malarskie i zapowiadają samodzielność artystyczną.

Był też Aleksander Gierymski beneficjentem wybitnego kolekcjonera, który płacił „po królewsku”, a równocześnie najbardziej kontrowersyjnego w gronie polskich mecenasów artystów przełomu XIX i XX wieku – Ignacego Korwin-Milewskiego, ziemianina i potentata z Wilna, niespełnionego malarza. Jego zbiór, liczący bez mała trzysta dzieł polskiego malarstwa współczesnego, uważany za znakomity, obejmował prace między innymi Józefa Brandta, Józefa Chełmońskiego, Aleksandra Gierymskiego, Witolda Pruszkowskiego, Jana Matejki, w tym malowane na zamówienie autoportrety artystów. Ekstrawagancki Ignacy Korwin-Milewski, po nieudanych pertraktacjach z Krakowem i Lwowem w sprawie przekazania zbioru, podróżował z nim po Europie i ostatecznie osiadł na zakupionej przez siebie wyspie Santa Catarina na Adriatyku. Po jego śmierci kolekcja została wystawiona na sprzedaż i uległa rozproszению⁷. Korwin-Milewski kupił około 30 prac Aleksandra Gierymskiego, w tym *Żydówkę z cytrynami*, dwie wersje *Opery paryskiej w nocy*, *Święto Trąbek*, *Anioła Pańskiego*, *Autoportret z paletą*, *Chłopca w słońcu*, dwie wersje *Pejzażu z Kufstein*. W grudniu 1888 roku napisał Aleksander Gierymski do Antoniego Sygietyńskiego: „Mil[ewski] regularnie dotąd przysyła pieniądze i здаje się, że nie będzie źle”⁸. Z kolei w maju lub czerwcu 1890 roku, również do Sygietyńskiego, pisał: „Gdyby nie Milewski, który wziął 4 małe obrazki i obstałował jeden większy, nie miałbym z czego żyć”⁹.

Strähuber, Hermann Anschütz and Karl von Piloty. His artistic life was a constant journey: Verona, Venice, Trento, Tyrol, Munich, Warsaw, Rome, Paris, Palermo, Amalfi.

While studying in Munich, he and his brother Maksymilian obviously visited Józef Brandt’s famous studio, but as Stanisław Witkiewicz pointed out: “He had material ties to his brother and ‘Sztab’ [‘Staff’], but in fact belonged strictly to neither group. [...] he was but a little brother, Oleś Gierymski [emphasis in orig.]”⁶.

He tried to break free from academism, which is clear in his *Hamlet* and *The Merchant of Venice* – compositionally correct, demonstrating an excellent painterly background and heralding artistic independence.

Aleksander Gierymski was also a beneficiary of a renowned collector, who paid “royally”, and at the same time the most controversial of Polish art patrons from the turn of the 20th century – Ignacy Korwin-Milewski, a landowner and tycoon from Vilnius, an unfulfilled painter. His collection of nearly 300 contemporary Polish paintings, considered outstanding, contained, among others, works by Józef Brandt, Józef Chełmoński, Aleksander Gierymski, Witold Pruszkowski and Jan Matejko, including the artists’ commissioned self-portraits. After unsuccessful negotiations with Kraków and Lviv over the transfer of his collection, the extravagant Ignacy Korwin-Milewski travelled with it across Europe and ultimately settled on the Adriatic island of Santa Catarina, which he had purchased. After his death, the collection was put up for sale and became dispersed.⁷ Korwin-Milewski bought approximately 30 works by Aleksander Gierymski, including *Jewess with Lemons*, two versions of *Paris Opera House by Night*, *Feast of Trumpets*, *Prayer of the Angelus Domini*, *Self-Portrait with a Palette*, *A Boy in the Sun* and two versions of *Landscape from Kufstein*. In December 1888, Aleksander Gierymski wrote to Antoni Sygietyński: “Mil[ewski] has been sending money regularly so far, and it seems that it won’t be too bad.”⁸ Then, in May or June 1890, he also wrote to Sygietyński: “Had it not been for Milewski, who took 4 small paintings and ordered a larger one, I wouldn’t be able to make a living.”⁹

- Aleksander Gierymski,
Warszawa, 1881–1884
- Aleksander Gierymski,
Warsaw, 1881–1884

▲ *Wnętrze,*
ok. 1870, olej na papierze
na tekturze,
32,5 × 39,5 cm

▲ *Interior,*
ca. 1870, oil on paper
on cardboard,
32.5 × 39.5 cm

➤ *W pracowni malarza,*
ok. 1869–1870,
olej na desce,
32 × 24,5 cm

➤ *In the Painter's Studio,*
ca. 1869–1870,
oil on board,
32 × 24.5 cm

▲ *Dama rokokowa*,
1881, olej na desce,
33,5 × 24,5 cm

▲ *Rococo Lady*,
1881, oil on board,
33.5 × 24.5 cm

➤ *Popiersie mężczyzny
w stroju renesansowym
(Wenecjanin)*,
1882, olej na desce,
35 × 26,5 cm

➤ *Bust of a Man in
Renaissance Costume
(Venetian)*,
1882, oil on board,
35 × 26.5 cm

▲ *Scena uliczna w Paryżu,*
ok. 1892, olej na desce,
28,7 × 36 cm

▲ *Street Scene in Paris,*
ca. 1892, oil on board,
28.7 × 36 cm

► *Widok nabrzeża Sekwany,*
ok. 1892, olej na płótnie,
35 × 26,8 cm

► *View of the Seine Riverbank,*
ca. 1892, oil on canvas,
35 × 26.8 cm

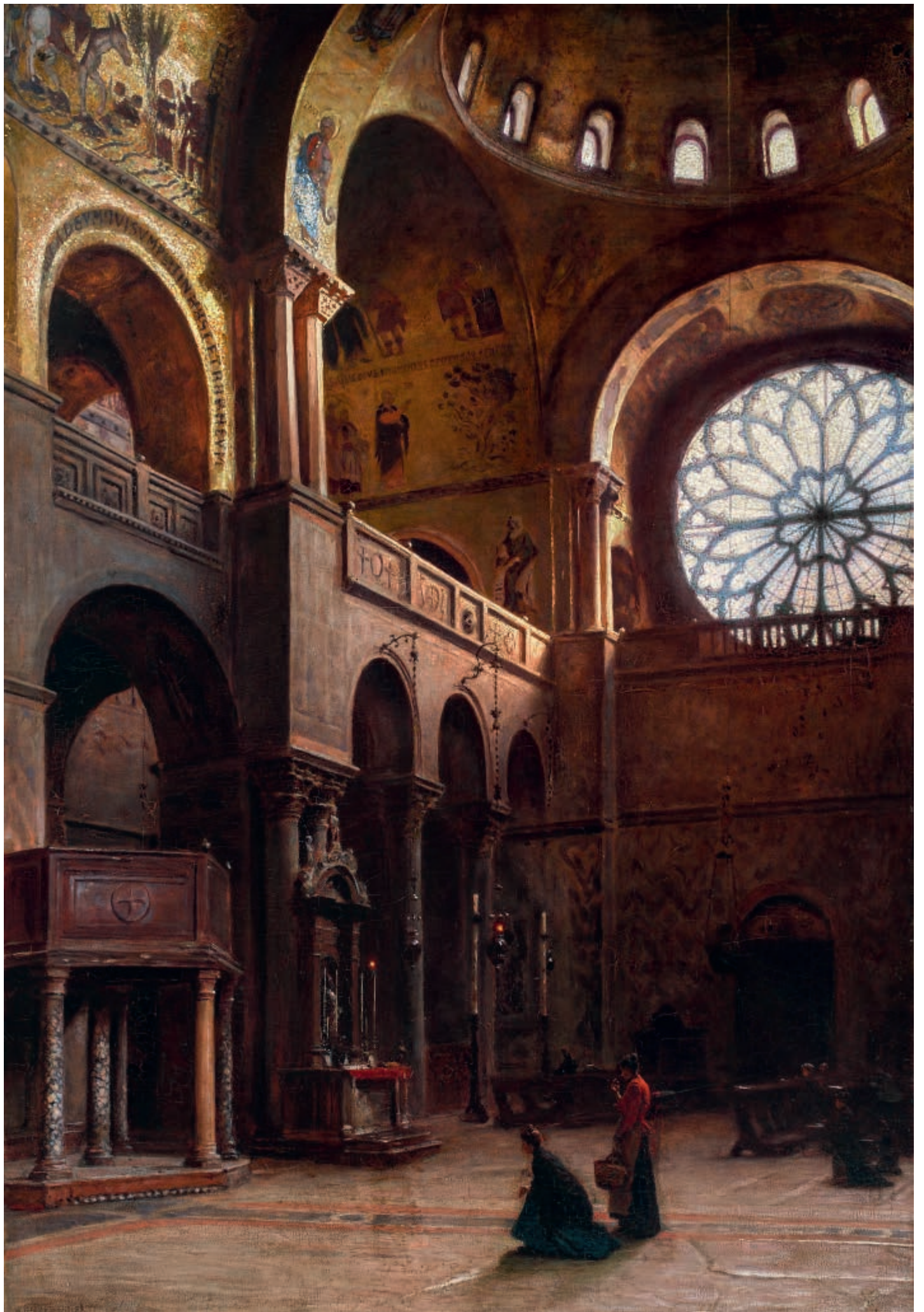

▲ *Piazza del Popolo
w Rzymie, szkic,
1899, olej na płótnie,
18 × 28 cm*

▲ *Piazza del Popolo
in Rome, sketch,
1899, oil on canvas,
18 × 28 cm*

➤ *Wnętrze Bazyliki
św. Marka w Wenecji,
1899, olej na płótnie,
110 × 78 cm*

➤ *Interior of St Mark's
Basilica in Venice,
1899, oil on canvas,
110 × 78 cm*

➤ *Gotyckie pomniki*,
1900, olej na płótnie
na tekturze,
27 × 17,3 cm

➤ *Gothic Monuments*,
1900, oil on canvas
on cardboard,
27 × 17.3 cm

- *Portal Kościoła
św. Anastazji w Weronie,*
1900, olej na płótnie,
27,3 × 17,7 cm
- *Portal of the Church
of St Anastasia in Verona,*
1900, oil on canvas,
27.3 × 17.7 cm

▲ *Warszawa: Na Wiśle,*
1881, ilustracja w:
„Kłosy” 1881, nr 841,
30,7 × 23,6 cm

▲ *Warsaw: On the Vistula,*
1881, illustration in:
Kłosy 1881, no. 841,
30.7 × 23.6 cm

➤ *Wiśła pod Warszawą,*
1881–1882,
ołówek na kartonie,
27,4 × 20,3 cm

➤ *The Vistula near Warsaw,*
1881–1882,
pencil on paperboard,
27.4 × 20.3 cm

Rysunek J. Piętyńskiego
rozmiarów 4. Folia 1. 1909

< *Targ na owoce w Rzymie*,
1873, pióro,
tusze na papierze,
21,5 × 22,4 cm

< *Fruit Market in Rome*,
1873, pen, ink on
paper, 21.5 × 22.4 cm

> *Sprzedawca chleba*,
1873, akwarela na papierze,
36,7 × 26,2 cm

> *Bread Seller*,
1873, watercolour on paper,
36.7 × 26.2 cm

> *Handlarka owoców*,
1881, ilustracja w:
„Kłosy” 1881, nr 137,
25,3 × 16,1 cm

> *Fruit Seller*,
1881, illustration in:
Kłosy 1881, no. 137,
25.3 × 16.1 cm

1872 Zostaje członkiem zwyczajnym monachijskiego Kunstvereinu, wystawia w Berlinie.

Aleksander Gierymski becomes a full member of Kunstverein in Munich, exhibits his works in Berlin.

1873–1874 Przebywa we Włoszech, głównie w Rzymie, gdzie opiekuje się ciężko chorym na gruźlicę bratem Maksymilianem, z którym jedzie do Merano, Bad Reichenhall i Bozen; obraz ukazujący scenę sądu z *Kupca weneckiego* pokazuje na wystawie w Kunstvereinie w Monachium, a następnie w Wiedniu; maluje *Grę w mora* [more] poprzedzoną licznymi szkicami i fotografią dokumentacyjną poszczególnych postaci oraz *Austerię rzymską*.

He stays in Italy, mostly Rome, where he takes care of his brother Maksymilian, who is suffering from severe tuberculosis, and travels with him to Merano, Bad Reichenhall and Bozen; he displays his painting depicting the court scene from *The Merchant of Venice* at an exhibition of Kunstverein in Munich, then in Vienna; he paints *Morra Players*, preceded by numerous sketches and a photograph documenting the figures, as well as *Roman Inn*.

1875–1879 Mieszka w Rzymie, gdzie studiuje malarstwo włoskie; rozpoczyna pracę nad obrazem *Waltanie*, którą maluje w pełnym słońcu rzymskim plenerze.

The artist stays in Rome, where he studies Italian painting; he begins working on the canvas *In a Bower*, which he paints outdoors in full sun in Rome.

1875 Wystawia w warszawskiej Zachęcie *Austerię rzymską* i *Grę w mora* [more].

He exhibits *Roman Inn* and *Morra Players* in the Zachęta Gallery in Warsaw.

1876 Wystawia *Austerię rzymską* i *Grę w mora* [more] na międzynarodowej wystawie w Filadelfii – otrzymuje medal.

He presents *Roman Inn* and *Morra Players* at an international exhibition in Philadelphia; he wins a medal.

1876–1880 Maluje dwie wersje *Sjesty włoskiej*, będące hołdem dla Heleny Modrzejewskiej, która była jego jedyną miłością.

Gierymski paints two versions of *Italian Siesta*, a tribute to Helena Modjeska, who was his only love.

1877 Odwiedza Neapol, Warszawę, Monachium.

He visits Naples, Warsaw and Munich.

1878 Przebywa w Rzymie.

He stays in Rome.

1879–1884 Znowu mieszka w Warszawie, wynajmuje pracownię przy ul. Zgody 2. Obserwuje warszawską architekturę, ulice, maluje sceny z Powiśla, Solca, Starego Miasta, zauważa plebs i Żydów. Tworzy nastrojowe kompozycje, wykorzystując równocześnie fotografię dokumentacyjną.

The painter stays in Warsaw again, rents a studio at 2 Zgody Street. He watches Warsaw architecture and streets, paints scenes from Powiśle, Solec and the Old Town, and observes the commoners and Jews. He creates romantic compositions, at the same time using documentary photography.

Aleksander Gieryski

(1850–1901)

Malarz polski, jeden z najwybitniejszych realistów i prekursorów modernizmu, nazywany „poetą światła”. Studiował w Monachium, tworzył w wielu miejscach, w tym w Rzymie, Warszawie i Paryżu, gdzie uległ fascynacji światłem i kolorem, łącząc wierność realizmowi z poszukiwaniami nowych środków wyrazu. Autor, między innymi, *Piaskarzy*, *Żydówki z cytrynami* i serii nokturnów, który nadawał codziennym scenom rangę malarstwa wysokiego, rejestrując ulotne nastroje i atmosferę miasta. Jego twórczość, analityczna i pełna dramatycznej szczerości, wyprzedzała swoją epokę, a samotne życie i tragiczna śmierć uczyniły z niego jedną z najbardziej poruszających postaci sztuki polskiej przełomu XIX i XX wieku.

Polish painter, one of the most outstanding Realists and forerunners of Modernism, referred to as a “poet of light”. He studied in Munich and created his art in multiple places, including Rome, Warsaw and Paris, where he succumbed to the fascination with light and colour, combining loyalty to realism with a search for new means of expression. The author of, among others, *Sand Diggers*, *Jewess with Lemons* and a series of nocturnes, elevated everyday scenes to the status of high art, recording fleeting moods and the city atmosphere. His oeuvre, analytical and imbued with dramatic candour, was ahead of its time, and his lonely life and tragic death made him one of the most poignant figures in Polish art at the turn of the 20th century.